

1149 № 13201

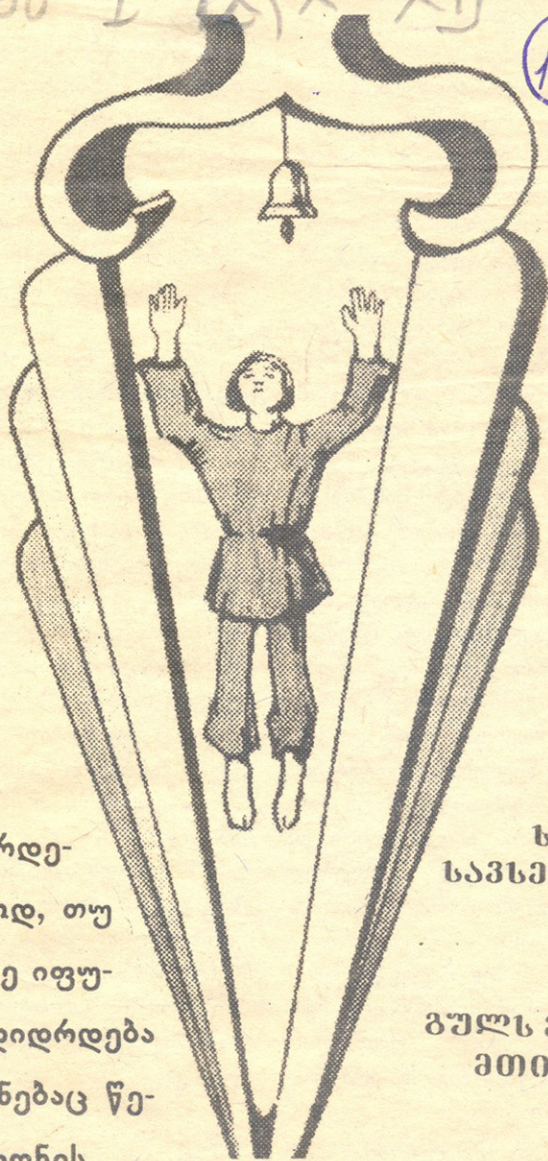
ქართული ენოვნიკისა

1995 № 1, 8-11

გენერალური რედაქციის საზოგადოების გაზეთი • ივლისი, 1995 წელი

1996 I-XI-XII

...ბურჯი ერის აღო-
 რძინებისათვის გახ-
 ლავთ სამშობლო ენა.
 ერის განვითარება პი-
 რდაპირ დამოკიდებუ-
 ლია ენის განვითარე-
 ბაზე. თუ ენა ერთ
 წერტილზეა შეჩერე-
 ბული, ერის წინ
 მსვლელობაც მოსპო-
 ბილია. თუ ენა უკან-
 უკან მიდის და ლატა-
 კდება, აზროვნებაც
 ერისა ქვეითდება, უძლურდე-
 ბა, ლარიბდება. სამაგიეროდ, თუ
 ენა წინ მიდის, დღითი-დღე იფუ-
 რჩქნება, ვითარდება, მდიდრდება
 ფორმებითა, ერის აზროვნებაც წე-
 ლში იმართება, ძაღლონეს
 იძენს, აყვავების ხანა უდგება.
 იაკობ გოგებაშვილი

123

ამ ნოეარუი წარმოგიღებთ

- უკვდავება
ღვაწლისა – გვ. 4
- ქართული
ენობრივი
მტიკეტი – გვ. 5-6
- რა ენა წახდეს – გვ. 7
- აბიტურიენტის
ფურცელი – გვ. 8-9
- ოღონდ
ქართულად
ილაპარაკეთ – გვ. 10
- დაშინებული
უპკითხვა – გვ. 10

სიტუაციით
სავე ქართული – გვ. 11

გულს მისვენია ხატაღა ენა
მთისა და ბარისა – გვ. 11

ანა-ბანა – გვ. 15

ფოტო გამოცანა – გვ. 16

1

ბესარიონ ჯორბენაძის საზოგადოება და გაზეთი «ბურჯი ეროვნებისა»

1993 წლის 10 მაისს 50 წლის გარდაიცვალა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის დირექტორი ბესარიონ ჯორბენაძე.

ბ.ჯორბენაძესთან საქმით დაკავშირებულებმა, მისმა მოწაფეებმა და მეგობრებმა, მისივე სახელობის საზოგადოების ჩამოყალიბება გადაწყვიტეთ. „ბესარიონ ჯორბენაძის საზოგადოება“ საქართველოს რესპუბლიკის იუსტიციის სამინისტრომ რეგისტრაციაში გაატარა 1994 წლის 4 თებერვალს. წესდების მიხედვით საზოგადოების მიზნები და ამოცანები ასე განისაზღვრა:

1. საზოგადოება მიზნად ისახავს ხელი შეუწყოს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტის, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ ბესარიონ ჯორბენაძის ინიციატივითა და ძალისხმევით დაწყებულ საქმეთა ღირსეულ გაგრძელებას.
2. ხელი შეუწყოს ბ.ჯორბენაძის სამეცნიერო მემკვიდრეობის შესწავლას, დამუშავებასა და პოპულარიზაციას.
3. იზრუნოს ქართული და სხვა ქართველური ენების ამგდარ მკვლევართა სამეცნიერო მემკვიდრეობის შესწავლისა და პოპულარიზაციისათვის.

4. წარმართოს თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტისა და არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მუდმივმოქმედი სემინარის „საენათმეცნიერო საუბრების“ მუშაობა. ითანამშრომლოს და პროფესიულ დაოსტატებაში დაეხმაროს თსუ ლინგვისტიკური პროფილის სტუდენტებს. ენათმეცნიერული ინტერესების მქონე ახალგაზრდობა დააკავშიროს „საენათმეცნიერო საუბრებთან“.

5. დააწესოს ბესარიონ ჯორბენაძის საზოგადოების ყოველწლიური ჯილდოები:

- ა) თსუ სტუდენტთა საენათმეცნიერო კონფერენციაზე წაკითხული საუკეთესო მოხსენებისათვის და
- ბ) არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტებისა და ახალგაზრდა მეცნიერ-მუშაკთათვის წლის მანძილზე წაკითხული საუკეთესო მოხსენებისათვის.

6. „საენათმეცნიერო საუბრების“ სხდომებზე წაკითხული საუკეთესო მოხსენებების საფუძველზე შეადგინოს და გამოაქვეყნოს საზოგადოების ყოველწლიური კრებული.

7. აწარმოოს საგამომცემლო ბეჭდვითი საქმიანობა, რომლის მიზანი იქნება: ა) ბ.ჯორბენაძის ნაშრომთა გამოქვეყნება (მათ შორის, უპირველესად, ხელნაწერების); აგრეთვე ბ) საზო-

გადოების წევრების ნაშრომებისა თუ სამეცნიერთემატური კრებულების გამოცემა; გ) იქონიოს პერიოდული სამეცნიერო ჟურნალი ან გაზეთი“.

ვინც ბ.ჯორბენაძის საზოგადოების მუშაობას თვალს ადევნებს, დაგვეთანხმება, რომ ეს ერთწლიანი მონაკვეთი არ ყოფილა უნაყოფო... პერიოდული ბეჭდვითი ორგანოს დაარსება იმათავითვე ივარაუდებოდა და საქართველოს რესპუბლიკის იუსტიციის სამინისტრომ რეგისტრაციაში გაატარა გაზეთი „ბურჯი ეროვნებისა“, რომლის პირველ ნომერსაც ვთავაზობთ მკითხველს.

ჩვენი გაზეთის ძირითადი მიზანია ქართული ენის სამსახური: გაზეთი იზრუნებს სალიტერატურო ქართული ენის მოვლა-პატრონობაზე; პოპულარიზაციას გაუწევს სალიტერატურო ქართული ენის ნორმებს; იბრძოლებს მისი სიწმინდის დაცვისათვის. გააშუქებს ენასთან დაკავშირებულ ზოგად საკითხებს. წარმოაჩენს და პატივს მიაგებს ქართული ენის ამგდარ მსახურთ. გამოაქვეყნებს სალიტერატურო ქართული ენისა თუ ხალხური მეტყველების რჩეულ ნიმუშებს (მხატვრულ ნაწარმოებებს), მივიწყებულ ლექსიკურ ერთეულებს (ძველ ქართულსა თუ დიალექტებში დადასტურებულს)...

ამ მიზნების შესრულება იოლი არ გვეჩვენება. ვეცდებით, რთულ გზაზე ღირსეულად ვიაროთ.

- მთავარი რედაქტორი
- გიორგი ბოგოლავიძე
-
- რედაქტორი
- იოსებ ჰუმბერდიძე
-
- დირექტორი
- კახა ზააზნაძე
-
- პასუხისმგებელი მდივანი
- ზაზუნა ძირია
-
- მხატვრული რედაქტორი
- ილია ზაქალაშვილი
-
- სარედაქციო კოლეგია
- შუკია აფრიდონიძე,
- გინაი ბურჯულიძე,
- ლევია ბებუჩაძე,
- კვიციანი ლევანოვიძე,
- კორნელი ჯანელია,
- გიორგი კვარაცხელიანი,
- მანანა კოზაიძე,
- რუსუდან ჯანელია,
- ნანა ლოლაძე,
- ნინო ჰუმბერდიძე,
- თამაზ ხმალაძე,
- ნინო ჯორბენაძე
-
- მხატვარი
- ბია ჯაფარი

რედაქციისაგან

პიციტი: „დედაენა არის ენა სულისა და გულისა, ყველა უცხო ენანი კი არიან ენანი მეხსიერებისა“ (იაკობი);

რომ „ენა ხალხის გონებრივი და ზნეობრივი საუნჯის გასაღები... ენა ყველაზედ შემძლებელია და ყველაზედ სანდო მოწმეა ცივილიზაციის ისტორიისათვის, რადგანაც ერთობა ენისა მოასწავებს ერთობას კულტურისას“ (ილია);

რომ „ხალხი, ერი დედაა ენისა. იგი ჰბადებს და ჰზრდის ენას, როგორც დედა შვილს... დედა ენა, მისი სიტყვების აკინძვა, მისი მიმოხვრა ერთნაირი ამამოძრავებელი ძალაა, ზემთაბერვა, პოეტის აღმაფრთოვანებელი მუსიკა, მისთვის ძალღონის მიმცემი“ (ვაჟა).

გვწამს: „რა ენა წახდეს, ერიც დაეცეს, წაეცხოს ჩირქი ტაძარსა წმიდას“ (გ.ორბელიანი).

გვჯერა: „მტრობა ენის არს მტრობა ქვეყნის“ (ილია).

რომ „მშობლიური ენის სიწმინდისათვის

ბრძოლა ისეთივე საპატიო საქმეა, როგორც ხმლით დაცვა საკუთარი სამშობლოსა“ (კ.გამსახურდია).

ვეთანხმებით:

„კრულია მისი ხსენება, ვინც დაჰგმობს დედა-ენასა, თვის ტომს ჰღალატობს და მითი თვით ჰფიქრობს მალლა ფრენასა“ (აკაკი).

უგზავნული გვაქვს:

„მართალია, მძრახველს ძრახვა თვით კი ავად მოუხდების, მაგრამ ფარვა სიავისა, ქვეყანას არ მოუხდების“ (დ.გურამიშვილი).

ვუერთბულვებით

დიდი ილიას ანდერძს:

„ჩვენ ყველანი ქართული ენის ხმარებაში ცოდვილნი ვართ და ჩვეულება ურთიერთის ცოდვების ჩვენებისა არ იქნება მომატებელი. მაშ, როგორ უნდა გავსწორდეთ, თუ ჩვენი სიმრუდე არ გვეცოდინება? ნეტავი ორიოდუე კაცი იყოს საქართველოში, რომ ჩვენი ბოროტება

ერთიანად ასწეროს და დაგვანახოს... აბა, ის იქნება ნამდვილი საქებარი მამულის-მოყვარე, და არა ის, ვინც მეტის-მეტად დამყავებული სიყვარულისა გამო, ანგელოზივით ასახელებს საქართველოსა. ბოროტების ღვიარება ნახევარი გასწორებაა... სამი ღვთაებრივი საუნჯე დაგვრჩა ჩვენ მამა-პაპათაგან: მამული, ენა, სარწმუნოება. თუ ამათაც არ უპატრონეთ, რა კაცები ვიქნებით, რა პასუხს გავსცემთ შთამომავლობას? სხვისა არა ვიცით და ჩვენ-კი მშობელ მამასაც არ დაუთმობდით ჩვენ მშობლიურ ენის მიწასთან გასწორებას. ენა საღეთო რამ არის, საზოგადო საკუთრებაა, მაგას კაცი ცოდვილის ხელით არ უნდა შეეხოს... ჩვენის მხრით ამას კი ვიტყვით, რომ ჩვენი ქართული ენა ისე გვიყვარს, რომ ჯერ ვეცდებით, რომ მის წინააღმდეგ არ მოვიქცეთ და, თუღმერთი გაგვიწყრება და უხერხოდ მოგვივარამე, მის შენიშვნას სიხარულით და მადლობით მივიღებთ“.

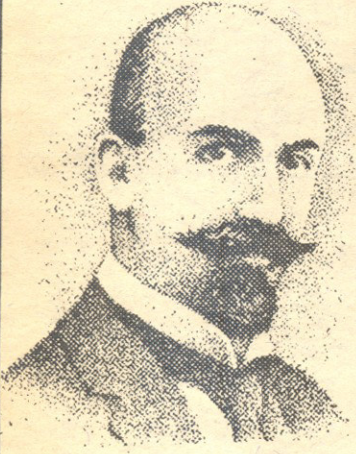
ველოდებით შე-

მოტევას განაწყენებულ ადრესატისაგან; ჩვენს გაზეთშიც, ჩვენს ნაწერებშიც დაიწყებენ შეცდომების ძიებას. წინასწარ მადლობას მოვახსენებთ ყველას, ვინც საამისოდ გაირჩება, ოლონდ გვინდა იცოდეს ჩვენმა ოპონენტმა, რომ მომხრენი ვართ. „ინტელიგენტური ბაასისა“ და არა „მოახლური ვაქიშპებისა“.

განმარტებისათვის: აკაკიმ ივანე მაჩაბელს თარგმანი გაუკრიტიკა. განაწყენებულ მთარგმნელს უთქვამს: „განა შენ ნაწერებში კი არ არის შეცდომებიო“. აკაკის ღიმილით უპასუხია: „აქ სიტყვა ჩამოვარდა მეფე ლირზე და მეც მიტომ ვამბობ! და როცა ჩემ ნაწერებზე გადახვალთ, რა იცით, რომ აქაც არ დაგეთანხმებით? — მერე კიდევ, განა ერთის უვარგისობა ამართლებს მეორისას? მე რომ ქართული კარგად არ ვიცოდე, ნუ თუ სხვებმაც აღარ უნდა ისწავლონ? — ამ გვარი ბაასი ინტელიგენტური ბაასი კი არ არის, მოახლური ვაქიშპებაა“.

შპშლაგვაა ლვალისა

იოსებ ყიფშიძე

ა.წ. 21 აპრილს ივ. ჯავახიშვილის სახელმწიფო თბილისის სასკოლში...

საბჭოეთში შეყვანილი ზოგადი განათლების მისწავლის ხელშეწყობის მიზნით...

გთავაზობთ პრინციპულ კითხვას დასაბუთებლად...

იოსებ ყიფშიძეს მხოლოდ ათიოდე წელი დასცალდა მთავრობის...

იოსებ ყიფშიძე სახელოვანი წარმომადგენელი იყო პეტერბურგის...

იოსებ ალექსის ძე ყიფშიძე დაიბადა 1885 წელს, კათაბოკის სოფელ რაკანში.

სტუდენტობის დროს იოსებ ყიფშიძემ მიიღო მუსიკალური განათლება...

წევრისაგან შემდგარი გამგეობის პირველი თავმჯდომარე (1911 წლამდე).

პეტერბურგის უნივერსიტეტის მივლინებით იოსებ ყიფშიძე 1909-1910 წლებში...

მაგისტრის წოდებისა. დისერტაციის დაცვიდან საბჭოე...

1917 წელს იოსებ ყიფშიძემ უცხოეთში მუშაობის მიზნით კარიერა...

იოსებ ყიფშიძემ 1919 წლის 13 იანვრიდან იყო თბილისის უნივერსიტეტის...

მშობელი ქვეყნის გასაჭირსა და საქმეებს...

დამყოფობის შემდეგ გაიდა იოსებ 1919 წლის 21 თებერვალს.

იოსებ ყიფშიძე 36 წლის ასაკში გარდაიცვალა; მას 'თავისი მალაქის'...

იოსებ ყიფშიძე მეტად მცირე დროში მოასწრო შექმნა...

პროფ. იოსებ ყიფშიძის რჩეულ თხოვნა...

მეცნიერის პოპიზიდან

განსარიონ ჯორჯანაძე

ქართული ენობრივი
ეპიკები

ისტორიულად გავრცელებული ფაქტია საგნისა და მისი აღმნიშვნელი სახელწოდების სრული გაიგივება. ეს უდევს საფუძვლად სოციალური და ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით ისეთ ღირსსაცნობ მოვლენას, როგორცაა სიტყვის მაგია. სიტყვით ხდება საგნის ან მოვლენის „გამოწვევა“, „გამოძახება“ ცნობიერებისათვის დაფარული სამყაროდან, ანუ: ხდება საგნისა ან მოვლენის რეალობად ქცევა ადამიანის ცნობიერებისათვის. იმავდროულად სიტყვას შეფასების უნარიც აქვს. ეს კი საფუძვლად ედგება თავისებურ გააზრებას: საგანი ან მოვლენა წარმოაჩენს იმ თვისებას, რაც მათ ეძლევა მათივე სახელწოდების მიხედვით. ამიტომაცაა, რომ ამ პრინციპით შერქმეული სახელები მრავალფეროვან ინფორმაციას მოიცავს საგნის ან მოვლენის შეფასება-დახასიათებისათვის: მოლაპარაკის შეხედულება ან სურვილი სახელწოდებაში გაცხადებული.

„სიტყვის მაგია“ გულისხმობს სიტყვის ჯადოსნური ძალის მქონებლობას.

ყველაფერი ეს დაფუძნებულია რწმენაზე, ეს კი განსაზღვრავს შეგონების, შთაგონების შესაძლებლობას. სწორედ ამან წარმოშვა ლოცვის, შელოცვისა და წყევლის ფორმულები.

შელოცვის ფორმულები, უპირატესად, მეტაფორული მეტყველების ელემენტებს მოიცავს.

მაგალითად, აი, როგორ ედერს მგლის შელოცვის ერთ-ერთი ფორმულა: „სახელითა მამისათა, ეკენია-ბეკენია, ბეეთა ხატი ასვენია; ღმერთო, შეკარ, შებეჭდე პირი მგლისა, ხელი მეკობრისა; ენა მიეც ნაბდისა, კბილი მიეც სანთლისა“;

ან: წყლის შელოცვა: „სახელითა მამისათა და ძისათა და სული წმიდისათა. ანი იყო, ბანი იყო, წყალთა შუა ნავი იყო; ნავი ნავზედ, საყდარი საყდრის თავზედ; წაფალ, დედაო, ზეცას ვკითხავ, დედა მომცემს ზანგალსა, დაგკარვ წყლისასა და ის გააქრობს იმას“.

რაც შეეხება დალოცვისა და წყევლის ფორმულებს, მათთვის სათქმელის პირდაპირი გაცხადება და მამახასიათებელი.

რამდენიმე ნიმუში დალოცვის ფორმულისა: „ღმერთმა გაცოცხლოსთ, ხეესურნო, კეთილის თვალთ იყოს ეს ბატონი გულანის ჯვარი თქვენზედაც და ჩვენზედაც“; ან: „იმ ადგილის ჭი-

რიმე, სადაც შენ მომაგონდები“ და სხვანი. წყევლის ფორმულები: „აი, არ დასცალდეს ზვლინდელი დღე უნაშუსოსაც და აშარსაც“, ან: „ოხრადაც დაპრჩები შენს პატრონსა“ და მისთანანი.

შელოცვაც, დალოცვაც და წყევლაც გარკვეულ მიზანს ემსახურებოდა. ეს მიზანი ნათელია: სიტყვის საშუალებით სასურველი შედეგის მიღწევა. და ეს შედეგი უმრავლეს შემთხვევაში მიიღწეოდა კიდევ, მიიღწეოდა ფსიქოლოგიური ეფექტის, ზემოქმედების გამო. სწორედ ეს ფსიქოლოგიური ეფექტია შთაგონება, რომლის არსი

კუთვნება, მეორე (ეფექტიზმი) ეთიკის სფეროში შემოდის.

ტაბუს აკრძალვას ნიშნავს. რაიმე არასასურველი საგნისა და მოვლენის გამოწვევის შიშით ხდება მათი სახელწოდების აკრძალვა და სხვა სახელწოდებით შეცვლა. გავისხენით: ერთ-ერთი გავრცელებული თვალსაზრისის თანახმად, საგნის სახელი მისი ბუნებითაა შეპირობებული, ამიტომაც არასასურველ საგანს ეცვლება სახელი და ამით აირიდება მისი გამოწვევაც. ამ შემთხვევაში სახელი წმინდა პირობით ნიშნად იქცევა. თუმცა, არსებითად, სწორედ შერქმეუ-

ლი ხალხური ფრთიანი ფრაზით: „შეძახილთ ხეც კი გახმაო“. ამასვე გულისხმობდა რუსთაველი: „გველსა ხერელით ამოიყვანს ენა ტკბილად მოუბარია“.

მართლაც, განუზომელია სიტყვის ძალა. ამ ძალის რწმენა ცნობიერების სიღრმული მოვლენა და მსოფლაქმის ერთ-ერთი ძირითადი კომპონენტია.

თუ ზემოქმედების როგორი უნარი აქვს სიტყვას, ამას ყოველი ჩვენგანი ყოველდღიურად შევიგრძნობს ხოლმე. კეთილი და ავი სიტყვა ხშირად განსაზღვრავს ჩვენს გუნება-განწყობას და ამით ჩვენეულ მსოფხედვას.

სიტყვის სასწაულებრივი ძალის რწმენა კიდევ ორ ფრიად მნიშვნელოვან ენობრივ მოვლენას უდებს სათავეს. ესაა სიტყვის ტაბუ და ეფექტიზმი. პირველი (ტაბუ) რწმენის სფეროს განე-

ლდება. სახელწოდების მიხედვით შეპირობებული, მაგრამ ასეთია ამ მოვლენის გააზრება და, ამდენად, მისი ფსიქოლოგიური ბუნება.

არსებობს არა მხოლოდ სიტყვების, არამედ საგნების ტაბუც. არსებობს ტაბუ ადამიანებზეც. ასეთი ფაქტია, მაგალითად, ქალის გაძევება სამრელოში ან ბოსელში მშობიარობის დროს ფავსა და ხეესურეთში. ანალოგიური ფაქტი სხვა ხალხებშიც არის შენიშნული. ჯემის ფრეზერი ამ მოვლენას განიხილავს აესტრალიელი აბორიგენების მაგალითზე.

ტაბუს ფაქტია ისიც, რომ იმში წასვლის წინ მეომრები ქალთან სიახლოვეს ერიდებოდნენ. სენათში დღემდე არის შემონახული რწმენა სანადიროდ წასვლის წინ ქალთაგან განრიდებისა.

ამ მოვლენას აქვს თავისი

მიზეზი და საფუძველი. შეცდომაა ყოველივე ამის ახსნა მხოლოდ კულტურის დაბალი დონით.

ერთ-ერთი უძველესია, აგრეთვე, სისხლის ტაბუ: არ ჰამენ ხორცს, თუ იგი სისხლისგან არ იქნა დაწრებული. ამ წესს დღემდე იცავენ ებრაელები. ამ აკრძალვის მიზეზი ისაა, რომ საკმაოდ გავრცელებული შეხედულებით, „სული ყოვლისა ხორციელისა სისხლი თვისი არს“.

ტაბუს ერთ-ერთი სახეობაა საკმელოთა აკრძალვაც საერთოდ ან წლის გარკვეულ პერიოდში (მაგალითად, მუსულმანებს საერთოდ ეკრძალებათ ღორის ხორცის ჭამა, ქრისტიანებს ეკრძალებათ ხორცის ჭამა მარხვის დროს და ა.შ.). ამის მიზეზიც უფრო ღრმად, ვიდრე მარტოდენ ცრურწმენა.

სამეგრელოსა და საქართველოს ზოგიერთ სხვა კუთხეში აკრძალული იყო ორშაბათობით (მთვარის დღეს!) ოჯახიდან სამოგზაუროდ წასვლა, ფრჩხილების ან თმის მოჭრა, არ შეიძლებოდა ავიდმყოფთან მიცვალეულის ხსენება და სხვა.

მაგრამ, ამჯერად, ჩვენ საკუთრივ სიტყვის ტაბუ გვინტერესებს.

საყურადღებო ცნობას გვაწვდის თ.სახოკია სამურზაყანოში თავისი მოგზაურობის შესახებ: „დათვის აქ ორი სახელი ჰქვიან: თუნთი და უწუნდური (უწმინდური). საზოგადოდ, მაგნებელ სულდგმულთ აქ ორნადი სახელი ჰქვიან: ერთი ნამდვილი და მეორე მოგონილი. ცდილობენ, ყოველთვის მოგონილი სახელი დაუძახონ ხოლმე ამგვარ სულდგმულთ იმიტომ, რომ — ამბობენ — ნამდვილი სახელი რომ დაეუძახათ, ეკონება — გვეძახიანო, მოვლენ და დაგვაზიანებენო. მგელს, დათვის, ტურას მეგრულად საერთოდ უწინუ (უხსენებელი) ჰქვია, ე.ი. ისეთი არსებანია, რომელთა სახელის თქმა არ შეიძლებაო. ეკრძოდ, დათვის უწუნდური (უწმინდური) და ბურდლინა (მობურცულე) ჰქვიან, მელას — მაძვაცალე (მაქჩაქით მოსიარულე) და უტუ-უხაშუში მაჭკომალი (უწვავ-უხარაშვის მჭამელი), ტურას — კვლიჭყვი (კვალ-დაწყვილი) და მოცკვაცკვალე (ცუცუნა)“ და ა.შ. „ქათმის ჭირს ივანია ჰქვიან მეგრულად. თუ ქათმებს დაერია, იტყვიან, ჩვენს ქათმებს უსახელე (უსახე-

მეცნიერის პრეზიდიანე

მეზუთე გვერდიდან

ლო) დაემართაო. გარდა ამისა, თუ ნაღირმა რაიმე ზიანი მოგაყენათ, ან აბრეშუმის ჭიას თავი და ჭიანჭველა დაესია, ანდა ქათმები და საქონელი ჭირმა გაგიწყვიტათ, სხვის სახლში თქვენს გაჭირვებას ვერ იტყვიან; ვითომ, რაც თქვენ გადაგზნადთ თავზე, ვისაც უთხარით, იმათ გადაედებაო. თქვენი ლაპარაკის შემდეგ თუ რამე მოუვიდათ, იტყვიან (თქვენზე) — მხრით მოიტანა (მარცხი) და დამისვალა.

ეს ვრცელი ამონაწერი რამდენიმე თვალსაზრისით იქცევა ყურადღებას, უპირველეს ყოვლისა კი ის, რომ საგანს ჰქონია „ნამდვილი“ და „მოგონილი“ სახელი და ისიც, რომ საგნის მოხმობა მხოლოდ „ნამდვილ სახელს“ შეუძლია. ღირსსაცნობია, აგრეთვე, თვით შერქმეულ სახელთა მოტივაცია და სემანტიკური სტრუქტურა. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ტაბუს წინა ქვევის ეტიკეტზეც ვრცელდება — საკუთარ გასაჭირზე სხვის ოჯახში ვერ ილაპარაკებ.

ტაბუს ენობრივი მექანიზმი, არსებითად, გამოცანის ტიპისაა; ანუ: ტაბუ თავისებური გამოცანაა, გასაგები მხოლოდ ამა თუ იმ საზოგადოების წევრებისათვის.

ტაბუს ფსიქოლოგიური საფუძველი კი, როგორც ითქვა, სიტყვის მაგიური ძალის რწმენაა. ესაა თავისებური გამოძახილი ენის ღვთაური წარმომავლობის აღიარებისა.

ტაბუ შეიძლება „ნამდვილი“ სახელის ნაცვლად დამკვიდრდეს ენაში. რუსული МЕДВЕДЬ (ზედმიწვენი: თადლიჭაშია) წარმოშობით ტაბუირებული სიტყვის ნაცვალა, ამჟამად კი ამ ცხოველის აღსანიშნად ერთადერთი ლიტერატურული ფორმაა. ანდა ქართული ცხედარი, კუბო, რომლებიც ტესაბამისად აღნიშნავენ „ტახტი“, „ტახტრევიანი“, ახლა კი სულ სხვა მნიშვნელობას გამოხატავენ.

სიტყვის ტაბუს ნაირგვარი სახეობანია ცნობილი.

საკმაოდ გავრცელებული იყო საკუთარ სახელთა ტაბუ, რომელიც დღესაც გვხვდება აფხაზეთში, სამეგრელოში, ხევსურეთში.

აფხაზეთში ქალებს აკრძალული ჰქონდათ მამამთილის სახელის ხსენება. აფხაზი ქალი ისეთ სიტყვასაც არ ხმარობდა, რომელიც თუნდაც გარეგნულად ჩამოკავდა მისი მამამთილის სახელს. მაგალითად, ცნობილია, რომ ერთი აფხაზი ქალი არ ამბობდა სიტყვას აკან („კაკალი“), რადგან იგი შეიცავს კან მარცვალს, რომელიც მისი მამამთილის სახელი იყო. სამურზაყანოში მეგრელი ქალი გიგარა სიტყვის ნაცვლად ამბობდა: ტარა, რადგან მის მამამთილს გოგო ერქვა.

ხევსურეთში გავრცელებულია მრავალსახელიანობა. ყოველ ხევსურს ჰქონდა ნათლობის სახელი და ხატის სახელი, გარდა ამისა, ხშირად — სხვა რიგის სახელებიც. მაგალითად, თუ ბავშვ-

მაზეცირი, შემოქმედი, ზენაარი („ზენა არსი“), ყოვლისშემძლე, არსთგამრიგე („არსებულთა გამგებელი“), უზუნესი მსაჯული და მისთანანი, ასევე ტაბუს ფაქტად მიიჩნევა. აქ მორიდება, თავყვანისცემა განაპირობებს სიტყვის ტაბუირებას. შიში უდევს საფუძვლად ავადმყოფობათა სახელების ტაბუს. ყველაზე გავრცელებულია სახანის სახელად ბატონული (ზოგჯერ: ანგელოზები) — ამით ცდილობენ კეთილგანწყობის მოპოვებას. ბატონები გვესტუმრაო, იტყვიან, როცა ოჯახის რომელიმე წევრს სახადი შეეყრება. თვით სიტყვა სახადი,

ქართული ენობრივი ეტიკეტი

ვი ანჩხლობს, იტყვიან: მიცვალე-ბულის სული აწუხებსო და მას გვარში ახლადგარდაცვლილის სახელს აბრკვევენ.

გარდა ამისა, რძალი მახლს სახელს უცვლის, ბიცოლა — ძმისწულს (თუ მისი ქმრის მოსახელეა). ასე რომ, ერთსა და იმავე პიროვნებას, შესაძლოა, რამდენიმე სახელი ერქვას: მღვდლისა — პეტრე, სულისა — დავითი, რძლისა — ხირჩლა, ხატისა — გიორგი, დედისძმის ცოლისა (ბიცოლისა) — ბეწიკუა (სამაკალათია).

ამის მიზეზი ისაა, რომ ისევე, როგორც ყველა სიტყვას, საკუთარ სახელსაც მაგიური ძალის მქონებლობა მიეწერება. მრავალსახელიანობას ასე ხსნიან: ესაა სურვილი — „დაეუმალონ“ ბიროვნება მანვე სულს.

სახელის დაფარვა („სახელიში ფალაუა“) სამეგრელოშიც იყო გავრცელებული. აქაც ცნობილია მრავალსახელიანობა (მაგალითად, გიორგი და ძუკუ). გარდა ამისა, სამეგრელოშივე ცოლ-ქმარი ერთმანეთს სახელით არ მიმართავდა. ანალოგიური ვითარება იყო თქმეთშიც, სადაც ცოლი ქმარს ასე უხმობდა: ეგე კაცო! ეგევე ჩვეულბა უნდა ედოს საფუძვლად დასავლეთ საქართველოს ზოგიერთ კუთხეში გავრცელებულ მიმართულებას: იმანო! (თუმცა ამჟამად მას უპირატესად მაშინ მიმართავენ, როცა სახელს ვერ იხსენებენ).

ის, რომ სიტყვას „ღმერთი“ ხშირად ცვლიან მისი ეკვივალენტებით: უფალი (ის, ვინც მგლობელია, ვინც ფლობს), მა-

საზეცირი, შემოქმედი, ზენაარი („ზენა არსი“), ყოვლისშემძლე, არსთგამრიგე („არსებულთა გამგებელი“), უზუნესი მსაჯული და მისთანანი, ასევე ტაბუს ფაქტად მიიჩნევა. აქ მორიდება, თავყვანისცემა განაპირობებს სიტყვის ტაბუირებას. შიში უდევს საფუძვლად ავადმყოფობათა სახელების ტაბუს. ყველაზე გავრცელებულია სახანის სახელად ბატონული (ზოგჯერ: ანგელოზები) — ამით ცდილობენ კეთილგანწყობის მოპოვებას. ბატონები გვესტუმრაო, იტყვიან, როცა ოჯახის რომელიმე წევრს სახადი შეეყრება. თვით სიტყვა სახადი,

ასევე: ჭირი, შავი ჭირი ტაბუირებული ფორმების (ავადმყოფობათა სახელების) ნაცვლადაა გამოყენებული. შიში, მისი მოვლენების თავიდან არიდება განაპირობებს ეშმაკის სახელის აკრძალვას; საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მას რამდენიმე სახელიცვლის: ბოროტი, ბოროტი სული, მანვე, მაცდური, კუდიანი, ჯოჯოხეთის მოციქული, წყეული და სხვანი.

გარდაცვლილისადმი მორიდება და შიშინი მოკრძალება გახდა საფუძველი ისეთი სიტყვების დამკვიდრებისა, როგორცაა: განსვენებული, სულმნათი, ცხონებული, ნეტარხსენებული, განსასვენებელი და მისთანანი.

ისევე, როგორც საკუთარი სახელების შემთხვევებში, ტაბუს მიზეზი შეიძლება გახდეს სიტყვების გარეგნული (ფონეტიკური) მსგავსება. მაგალითად, გურიაში ლოცვის დროს ერთდობლად სიტყვა „ხუთის“ ხმარებას, რადგან ბევრადობით იგი წააგავს „ხუთავს“ სიტყვას — თითქოსდა, „ხუთის“ ხსენებისას (მაგალითად, ამ ლოცვით ფორმულის წარმოთქმისას: „ხუთო წმინდაო გიორგი, შემწყალებო!“) ეშმაკი მაშინვე მიაგებებს მლოცველს: „ჩემგან იყოს დახუთულიო“.

დღესაც საკმაოდ ხშირად გამოიყენება ე.წ. თვალისცემის საწინააღმდეგო ტაბუ. მისი ენობრივი ფორმულა ეყარება ანტონიმის პრინციპს: „რა ცუდია!“ იტყვიან „რა კარგია, რა მშვენიერია!“ ნაცვლად, ვითომ თვალი არ ეცეს, არ გაითვალ-

სო. სხვათა შორის, ამის გამოძახილია ისიც, როცა საალერსო მნიშვნელობით სრულიად საპირისპირო ფორმებს იყენებენ ხოლმე, აი, ერთი ნიშნუი ამისა ვაყა-ფაშველას ლექსიდან (პოეტი არაგვს მიმართავს):

„რა ლამაზია, წყეული,
შენთა ზვირთთ ლაღნი
ჩქერანი“.

აშკარაა, რა მნიშვნელობითაც არის აქ ნახმარი სიტყვა „წყეული“.

თუმცა გარეგნულად ევფემიზმი (ერთი სიტყვისა ან გამოთქმის შეცვლა მეორეთი) წააგავს ტაბუს, მის გამოყენებას სულ სხვა საფუძველი აქვს. როგორც ითქვა, ევფემიზმის შემთხვევაში ანგარიში ეწევა ეთიკურ მომენტს: ხდება მსმენელი-სათვის უსიამო მოციქების თავიდან არიდება სათქმელის „გაკეთილშობილების“ გზით. ევფემიზმების სიჭარბე მაღალგანვითარებული საზოგადოებისათვის არის დამახასიათებელი. ევფემისტური შენაცვლების საქართველა სხვადასხვა საზოგადოებრივ ფენაში ერთგვარად არ ესმით. ევფემისტური ნორმები ერთსა და იმავე წრეში იცვლება დროთა ვითარებაში“ (არნ. ჩიქობავა). როცა „ბებრის“ ნაცვლად ეამბობთ „მოხუცი“, „სტყუის“ ნაცვლად — „მართლს არ ამბობს“, ან „მოკვდა“ ნაცვლად — „გარდაიცვალა“ — ყველაფერი ეს ევფემისტური მეტყველების ნიშნუშები.

ენაში მრავალი სახის ევფემიზმი დამოწმებული, რომლებიც საზოგადოების განვითარების სხვადასხვა საფეხურს ასახავენ.

ნიშნულად შეიძლება დავასახელოთ ევფემისტური გამოთქმების რამდენიმე ჯგუფი.

სიკვდილის გამოხატველი ევფემიზმები: გარდაიცვალა, სიცოცხლეს გამოესალმა, ღმერთს სული მიაბარა...

ავადმყოფობის გამოხატველი ევფემიზმები: უქეიფოდაა, შეუძლოდაა, კარგად ვერ არის...

ტყულის თქმის გამოხატველი ევფემიზმები: სიმართლეს არ ამბობს, აჭარბებს, სინამდვილეს ამახინჯებს...

გიჟზე იტყვიან: სულით ავადმყოფია, სულიერი წონასწორობა აქვს დარღვეული, ძუნწე — ხელმოჭირნეა, ლოთზე — ღვინის (არყის) მოყვარულია და მისთანანი.

რა უნდა ვახდინო

შეუცდომელი მხოლოდ ღმერთია და, ღმერთის გარდა, უსაქმო ძილისგუნდა. ვინც ამოქმედობს, იღვწის. შეცდომას ვერას დროს ვერ ასცდება. გარნა გონიერი მოქმედი, შეიგნებს რა თავისს შეცდომას, ჯიუტად როდი შეჩერდება მასზე; იგი სცდილობს, რაც შეიძლება მალე, გაასწოროს თავისი შეცდომა და საქმე კეთილად წარმართოს.

იაკობ გოგებაშვილი

„მადლობა მოგიხადოთ“, თუ „მადლობა გადაგიხადოთ“?

ამ ბოლო დროს სასაუბრო მეტყველებაში, განსაკუთრებით რადიოსა და ტელევიზიაში, მტკიცედ მოიკიდა ფეხი საკმაოდ უცნაურმა და ქართულისათვის უჩვეულო ფრაზოლოგიზმმა — „მადლობის მოხდა“, ჩვეულებრივ, ასეთ კონტექსტში: „ნება მიბოძეთ, მადლობა მოგიხადოთ“.

საფუძველი ამ მოვლენისა, როგორც ჩანს, ისაა, რომ ანწყოს წრის მწკრივებში ეს ზმნა პოლისემიურია, რამდენიმე მნიშვნელობა აქვს: „იხდის“, ერთი მხრით — „იძრობს,

იცლის, იშორებს“, მეორე მხრით, ამ ძირითადი მნიშვნელობისაგან იწარმოება მნიშვნელობა „ანაზღაურებს, აღლევს“, შემდეგ კი პარალელურად ჩნდება ფრაზოლოგიზმები: „ავადმყოფობას იხდის“, „ბოდიშს იხდის“, „მადლობას იხდის“. მომდევნო, ზმნისნიშნის მწკრივებში ამ ზმნის ზემოსვენებულ მნიშვნელობათა გათვალისწინებით ქართული ენისათვის მისაღები და სწორი ფორმებია: „ბოდიშს მოიხდის“, „ბოდიში მოიხდა“, ე.ი. „ბოდიში მოიშორა, მოიცალა“ და

„მადლობას გადაიხდის“, „მადლობა გადაიხდა“, ე.ი. „მადლობით აანაზღაურა“. ანგარიშგასანწევია ისიც, რომ მოზმინსნი გვიჩვენებს მიმართულებას პირველი პირისაკენ, მოსაუბრისაკენ, მაშინ, როცა მადლობას პირველი პირი, მოუბარი, უხდის მეორე პირს და ზმნისნიშნის საპირისპირო მიმართულებისა უნდა იყოს.

ამრიგად, „მადლობას მოგიხდით“ სრულიად გაუმართლებელი და ქართული ენის ბუნებისათვის შეუფერებელი გამოთქმაა და მით უმეტეს არ

ეკადრებათ ჩვენს დიქტორებს, რადიოკომენტატორებსა და ჟურნალისტებს. ეს, ჩვენდა სამწუხაროდ, კიდევ ერთი საბუთია იმისა, რომ ქართული ენის სინმინდის დაცვას არ ექცევა სათანადო ყურადღება და რომ გაჩანაგდა და განადგურდა არა მარტო მატერიალური ფასეულობანი, არამედ ნახდა და ნაიბილნა ჩვენი „ენა მდიდარი“, რომელიც, თუ ასე გაგრძელდა, მალე გახდება „ჩვენს ხელში მკედარი“.

ვლენა ბაგუნაშვილი

ბატონი ღამნაშავე?!

მიმართვის ფორმა „ბატონი“ არცთუ დიდი ხნის წინათ დაგმოხილი იყო. საზოგადოების ერთ, გარკვეულ ნაწილშიდა ცოცხლობდა. ჩვეულებრივ მას „ამხანაგო“ თუ „პატივცემულო“ ცვლიდა; ზოგიერთ წრეში — მამის სახელით მიმართვაც...

უახლოეს წარსულში არაერთი დისკუსია გაიმართა მიმართვის ფორმათა შესახებ ქართულში. „ბატონოში“ კლასობრივ შინაარსს ხედავდნენ და იყო შესაბამისი ბრალდებები. საპირისპიროდ იყო მტკიცება, კლასობრი-

ვი შინაარსიდან დაცილილი სიტყვააო „ბატონო“...

საბედნიეროდ, დღეს ეს სიტყვა აღარ ეუცხოებათ. ყოველთვის, ადრეც და დღესაც, „ბატონობით“ მიმართვის დროს გამოვლინდება როგორც მთქმელის, დამძახებლის კულტურა, ისე პატივისცემა ადრესატისადმი.

ეს, რაც ვთქვი, ანბანური ჭეშმარიტებაა. ალბათ, ამის გახსენებაც არ იქნებოდა საჭირო, რომ არა ერთი ტენედენცია:

მოხდა მიმართვის ფორმის „ბატონო“ ცა-

ლმხრივად გაგება — გაიაზრება როგორც მხოლოდ მთქმელის, მიმმართველის კულტურის გამოვლინება და გამოიყენება იმათი მისამართითაც, ვის მიმართაც პატივისცემის გამოვლენა არ ხდება, არ იმსახურებენ ამას.

ამასწინათ სამართალდამცავი ორგანოს ერთ-ერთი თანამშრომელი ცნობილი ტერორისტული აქტის თაობაზე საუბრობდა. დანაშაულში ეჭვმიტანილი და უკვე პატიმრობაში მყოფი პირები „ბატონობით“ მოიხსენიებოდა...

ახლახან (და ადრეც) აფხაზ სეპარატისტებზე საუბრობდა მაღალი თანამდებობის

პირი და არძინბას, ქართველი ხალხის დაუძინებელ მტერს, „ბატონობით“ მიმართავდა...

დამეთანხმებით, ამგვარი შემთხვევები დედაენისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულებაა — გაუფასურება სიტყვის მნიშვნელობისა, უპატივცემულობა პატივისცემის სიტყვისა. ვიმეორებთ: მიმართვის ფორმა „ბატონო“ მიანიშნებს მთქმელის კულტურაზე და ადრესატისადმი პატივისცემაზეც.

დამნაშავე, არაპატივისცემაში კაცი „ბატონობით“ არ უნდა მოვიხსენიოთ.

გიორგი გოგოლაშვილი

თქვენს ქართულად ილაპარაკეთ

მშობლიური ენის სიწმინდისათვის მბძალა ისეთივე საპატიო საქმეა, რაგონად სმლით დაცვა საკუთარი სამშობლოსა.
კონსტანტინე გამსახურდია

პარადოქსები

„ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამა“ ტელევიზიისა და რადიომაუწყებლობის სახელმწიფო დეპარტამენტს ავალბდა ქართულ ენაზე საბავშვო ტელეგადაცემათა გაფართოებას; არაქართულენოვანი გადაცემების (მიმოხილვების, საუბრების, მხატვრული ფილმების) ქართულ ენაზე გახმოვანებას (იხ.: ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამა, თავი IV, გვ. 4).

მიზანი ნათელი იყო: დღევანდელ დღეს ტელევიზია ქართული ენის ყველაზე აქტიურ მასწავლებლად შეიძლება მივიჩნიოთ. ტელეეკრანიდან გაგონილი ყოველი

ახალი სიტყვა ადვილად იმკვიდრებს ადგილს ცხოვრებაში... ეს ანბანური ჭეშმარიტებაა და შეიძლება არც გვესაუბრა ამაზე, რომ არა სრულიად საპირისპირო ტენდენცია (იგულისხმება პროგრამის მოთხოვნათა საპირისპირო).

მომრავლდა გადაცემები, რომელთა სახელების გაგებაც უცხოური ლექსიკონების მოშველების გარეშე შეუძლებელია.

გადაცემის სახელები იწერება ეკრანზე უცხოურად: TV Inform, Week end;

ქართულად: „ტელესინე-ვიდეო“, „ვი ჯეი“, „ტაიმ-აუტი“, „ბიზნეს-კურიერი“...

ქართულ-უცხოურად: ჭორ news, TV ინფორმი...

ქართული სიტყვების ამგვარ დანერვილობასაც გვთავაზობს ჩვენი ტელევიზია: მზე-Ra!..

„უიკ ენდის“ ლიმიტიანი წამყვანი ასე დაგვემშვიდობა: „ბედნიერ „უიკ ენდს“ გისურვებთ!“. როგორ ფიქრობთ, ბატონო ტელევიზიის მესვეურებო, მრავალმა გაიგო საქართველოში, რა გვისურვა სანდომიანმა ქალმა ლიმიტი? ამ წერილში არას ვამბობთ თქვენეულ რეკლამებზე... დედაენა არ უნდა შევნიროთ წვრილმან მიზნებს!

დროა, დავრეკოთ განგამის ზარი!

ნაწყვეთები პარლამენტის სსდოშიდან

ჯერ მევილაპარაკებთ და მერე გავაგრძელებთ...

* * *

წერეთელი! წერეთელი! დეპუტატი! მოიხედეთ აქეთ!..

* * *

დაჯექით, დაჯექით...

* * *

ბატონო თემურებო...

* * *

დავკვლიანდეთ, ბატონებო, დავკვლიანდეთ!..

* * *

ესა, მესა, გავაგრძელოთ სსდომა...

* * *

გეიარეთ ახლა და მოით, ქვორუმი უნდა იყოს...

დაუინებელი შეკითხვა*

გამოცემა „ბანათლების“ დირექტორს ბატონ ლუკა ხუნდაძეს

ბატონო ლუკა, თითქმის ორი ათეული წლის წინათ თქვენს გამოცემლობაში მოიტანეს ი.გოგინეიშვილისა და ე.თოფურაძის „ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონი“. ვიცით, რომ ეს არის შეესებული, შესწორებული გამოცემა.

თუ რამდენად საჭირო და აუცილებელი წიგნია „ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონი“, სიტყვას არ გავაგრძელებთ — ეს ძალიან კარგად იცით თქვენც, ჩვენც და ყველამ, ვისაც წერა-კითხვისთანავე აქვს საქმე. ისიც ვიცით, რომ საგამომცემლო საქმე ძალიან

გართულდა, მაგრამ ეს ახლა. ამ 10—20 წლის წინათ ეს სირთულეები არ გვექონდა... გულზე ხელი დავიდოთ და გავიხსენოთ, ამ პერიოდში რამდენი გაცილებით ნაკლებად საჭირო წიგნი გამოიცა „ბანათლების“ გრიფით...

თუ შეშინებულები, როცა სხვამ მოიხურვა ამ ლექსიკონის გამოცემა, მაგრამ თქვენ არ დათმეთ... ე.ი. არც სხვას მიეცით ნება გამოცემისა და თქვენც ვერ (თუ არ) გამოეცით...

გვიქრობთ, რომ ორი ათე-

ული წლის განმავლობაში ჩვენ არც იმის უფლებამოსილება გვაქვს და არც სურვილი, ვინმეს პასუხი მოვთხოვოთ „ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონის“ გამოცემის გამო. ყველა დღეისა და საკუთარი სინდისის წინაშე აგებს პასუხს...

გვანტერესებს მხოლოდ: ეკისრება თუ არა დღის სინათლე იფანე გიგინეიშვილისა და ვარლამ თოფურაძის „ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონის“; თუ ეკისრება, როდის? თუ არა და — რატომ? გზონობთ თუ არა პასუხისმგებლობას ამ გამოცემის დაბრუნებისათვის?

* დაუინებელი შეკითხვა ის შეკითხვაა, რომელიც მანამ გამოვრდება, სანამ პასუხს არ მივიღებთ.

სიტყვით საგნა ქართული

იონა ზოსია

ქება და დიდება ქართულისა ენისა

1. დამარხულ არს ენაქართული
დღემდე მეორედ მოსლვისა მესისა

საწამებლად,

რათა ყოველსა ენასა
ღმერთმან ამხილოს ამით ენითა

2. და ესე ენა
მძინარე არს დღესამომდე,
და სახარებასა შინა ამას ენასა
ლაზარე ჰრქვან.

3. და ახალმან ნინო მოაქცია
და ჰელენე დედოფალმან.
ესე არიან ორნი დანი
ვითარცა მარიამ და მართაჲ.

4. და მეგობრობა
ამისთვის თქუა [მახარებელმან].
რამეთუ ყოველი საიდუმლო
ამას ენასა შინა დამარხულ არს.

5. და ოთხისა დღისა მკუდარი
ამისთვის თქუა დავით წინააღმართმეცხველმან,

რამეთუ „წელი ათასი —
ვითარცა ერთი დღე“.

6. და სახარებასა შინა ქართულსა, ხოლო,
თავსა მათესსა

წილი ზის, რომელ ასოიარს,
და იტყვს ყოველად
ოთხ ათასსა მარავსა, —

7. და ესე არს ოთხი დღე,
და ოთხისა დღისა მკუდარი,
ამისთვის მისთანავე დაფლული
სიკუდილითა ნათლისდებისა მისისაჲთა.

8. და სასწაულად ესე აქუს:
ას-ოთხი წელი
უმეტეს სხუათა ენათა
ქრისტეს მოსლვითგან ვიდრე
დღესამომდე.

9. და ესე ყოველი, რომელი წერილ არს,
მოწამებ წარმოვითხარ,
ას-ოთხი ესე წელი,
და წილი ანბანისაჲ.

გულს მისგანია ხატაღა ენა მთისა და ბარისა

მთიულური

შია და გაია კიდე თამაშობს. მინდორზე გავიყვანე გასასეირნებლად, ჰოდა, მე ვზივარ, ი მიღები რო ეწყო იქა, იმაზე ვზივარ, კობა კალთაში მიზის და გიორგიც რაღაცას ჩასცქერს, და კობას დაუჭირე ხელი, — ამ ხელეებმა დამაყაროს მიწამეთქი, ამ ხელეებმა, ჰოდა ი ბატარაი ცუნცრუკებს

და უცბად სადღაც გაიქცა ე ბაღლი. გაიქცა და, მე და კობა ვლაპარაკობთ და, ბატარაი ხანი და, ჩამოცვივდა რამა თავიდან. დავხედე — მიწა არი. კიდე ჩამოცვივდა, ბალახებიც ჩამოჰყვა, ავხედე და აუბლუჯია, იქ მეწყერები არი, მიწა და — აი, ბებო, დაგაყარე მიწა, დაგაყარე მიწაო.

— ნატვრა შავისრულა, არა?
— იმან ისა თქო რო, ეხლა თუ უნდაო. ჩამოცვივდა, ისრე მესიამოვნა, ისრე მესიამოვნა, ისრე მესიამოვნა რო, ასე მეგონა, ეხლა კი აღარ მოგკვდები, გავნათდები-მეთქი.

მთაბელი ელენა
ნიკოლოზის ასული
ბურღული
(სოფ. ჰვამო მლითა),
ჩაიჭიბრა
მანანა კობაიძე

კობაი მიზის კალთაში. კობაი მიზის კალთა-

კაცის ერთი იყრ და სტუმარ კაი პატივ სცენდა. რაც ეშვებოდა (ეშვიებოდა — „ეშოვებოდა“), აჭმევდა, ბოლოსაც სცენდა და გამოისტუმრენდა. ხალხი ამბონს, რო, კაცო, მოიტანს ყველაფერ, სტოლზე ჩიტი რძე იშვიება, მერეც გცენს და გამოგისტუმრანს, ვრა არიო.

ერთი კაცი იყო, ჭკვიანი, აი, ყველაფერ აზ რ („აზრს“) რო იგენდა, მეცნიერვით კაცი იყო და თქვაა, რო გავიგო'ნა რა არიო. მივიდა, იმ კაც ესტუმრა. მიიღო კარგა. რძლებ უთხრა (სამი რძალი ჰყანანს), რო ილაპარაკეს პატრა, — მოიტაო პურიო. ამ რძლებმა გაშალეს სტოლი, საჭმელი — რამე რაც იშვიებოდა, მოიტანეს. ეს ორნი ჯდანან, — იმტენი რამე მოზიდეს, რო დეე, ათ კაც ეყოფა: ეს აზრიანი კაცი

მესხური

ჰკვირდება („აკვირდება“), არაფელ ამონს. ჭამეს, დანათავრეს, პატრაც იმუსაიფეს, აპა, დეეშვიდობა, ნა წავიდეს, მასპინძელ.

უთხრა: — პატარა ხანი მოიცა, დაჯექთქვაა ამ კაცმა, რო მეც'ნა მცემოს. მასპინძელმა დანა ჩამოიღო და გალესა დაიწყო. ესეც ფიქრონს — სხვიებ სცენს და მე'ნა დამკლას.

ამ კაცმა რძლებ უთხრა (ერთი პატარა ბიჭი ჰყანდა)... დამიძახეთ ისაო. ნააქცია ეს ბავშვი და დაკლას'ნა. დანა რო მიიტანა ყელზე, ეგს კაცი დასცქერია, ამამ გაუგო აზრი, არაფელ იძახის.

— კაცო, მე შვილ ვკლან და შენ რათ არაფერ ამბონო.

— მე რავიო („რავიციო“), შენი შვილია, რაც გინდა, ის უყავიო. გიხარდა ამ მასპინძელ, — კაკრაზ მაგითუნ ვცენდი ხალხსაო, რო სტუმარი ხედენდა, რძლები რო ალაგებდნენ ანდენ საჭმელსაო და — რათ გინდათ ანდენი, ნუ ალაგანთო, — ხაზეინობას უწევდა ჩემ რძლებსაო.

ამი დასასრული ეგ არი, რო სტუმარი ვინ არი, იმაჰ ვინ კითხანს, სტოლზე რას მოიტანებენ, — რამდენიც გინდა, ჭამე, რაც არ გინდა, ზურგზე ხომ არ აგკიდამენ,

გაია, წადი. ეს ახლა ყველა კაცისთუნ კარქია, სულ ვებნევი („ვეუბნები“) ხოლმე ახალგაზრდებს, მაგათთუნ არი ნათქვამი — მე ვინ მკითხანს, დეე მოიტანოს რაც უნდა, მე მაგი ხაზეინი ვაარ? მე მგონი, კარქი ნა იყოს ხალხისთუს, — არცხვენ ი კაცსა, რა შენი საქმეა, კაცო, იმაჰ თავი თავი („თავისი თავი“) ესახელება.

მთაბელი
აკვლა მონას კე
ჯეღბანიძე
(ასპინძა, სოფ. ზველი),
ჩაიჭიბრა
მარიამ ბარიძე

შევეკითხეთ სიტყვის პაპას

მწერალი გიორგი შატბერაშვილი „თვალადური ქართულის ჭაშნიკში“ წერდა: „ჩემი სამუშაო მაგიდის უჯრებში და კარადის თაროებზე დიდხანს ეწყო ძველი საერთო რვეულები, დასტებად შეკრული გაყვითლებული ქაღალდის ფურცლები, ფერადედიანი, სხვადასხვა დროის უბნის წიგნაკები, ძველი და ახალი მარკის პაპიროსის კოლოფის ყდები: შიგნით თუ გარეთ გაკრული ხელით მიწერილი სიტყვები და გამოთქმები“; ამ სიტყვების, გამოთქმების მოკლე ახსნა, ჩაწერის თარიღი, მოქმედის ვინაობა, ფრჩხილებში მინაწერი: „შემოწმდეს!“, „შევეკითხო სიტყვის პაპას!“... „სიტყვის პაპა“ საბა ორბელიანია. ის არის ქართული სიტყვის უსიერ ტევრში ჩემი მეგზური და უცდომელი კონსულტანტი“, ჩვენც შევეკითხოთ „სიტყვის პაპას“!

ლაგაზი. ესეცა ესრეთ განიყოფებთან, რამეთუ კაკლუცი არს სახე უკლებლად გაწყობილი. კაკლა სილამაზისა და მოკლომისმცდელი, მწყაზარი სიკეთეზედ მეტი. შევნიერი ყოვლის კეთილით შეფერებული. სანდომი კეკლუცი იყოს თუ ღუჭჭირი მაშინაც კაცს სანახავად იამოს. სახნიერი, რომელსა ყოველისაზე გაწყობილი ჰქონდეს და საქითაც კეთილ მოქმედი იყოს. ჰაეროვანი, რომელი ხატკეთილობით მოხდომილი იყოს.

მწუხარება. ხოლო მწუხარებისა სახენი ოთხ არიან: მკმუნვარება, ურვა, შური და წყალობა. მკმუნვარება უკუღ არს მწუხარება შემქმნელი უკმოობისა, რომელსა უწოდენ შობად. ხოლო ურვა — მწუხარება დამამძიმებელი. და შური მწუხარება უცხოთა კეთილსა ზედა. ხოლო წყალობა მწუხარება უცხოთა ბოროტსა და ჭირსა ზედა.

სწავლა არს რამ არა იცოდეს ასწავლიდეს. წურთა არს რა ზედი ზედ მოძღურიდეს, რათა არა ბოროტი ქმნას და კეთილსა ზედა დაემტკიცოს და განუმართოს დაკლებული რამ მე. ტუქსვა არს შენაცოდარსა რასამე ზედა არა სიძულილითა, არამედ სასწავლეღად მცირედ რისხვთ ასწავლიდეს. მხილება არს შენაცოდარსა პირს თქმა, რათა აღარა ქნას.

მითრალი პირველისა შესავალთა კაცთა სიმთრავლისათა ეწოდებიან ბრუობა და მაზედ მეტსა მითრავლობა და თუ ვისმე სიმთრავლე გარდაერია, ეწოდება ლექა და თუცა სიმთრავლე განიადაგდა და მრავალ ხან სუა ღრეული ეწოდების, ვინათგან გარევდება დიდ ხანს მსმელი ღვინისა მიერ. მეგრუვე მარადის მთრავალი. ანკანება არს ზედა ზედ ნადიმი და სიმთრავლე.

ქართული დამწერლობის უძველესი კვლევა. დაცული პალესტინის ქართულ მონასტერში. დათარიღებულია V ს-ის I ნახევრით

სამეცნიერო ქრონიკა

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრს, ქალბატონ ელენე მებრეპელს მიენიჭა თიუბინგენის (გფრ) უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორის წოდება პალეოგრაფიასა და ჰიმნოგრაფიაში შეტანილი წვლილისათვის.

ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო საბჭოს გადაწყვეტილებით 1994 წლის ა.შანიძის სახელობის სამეცნიერო პრემია მიენიჭა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტს, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორ ბესარიონ ჯორბენაძეს (სიკვდილის შემდეგ) მონოგრაფიისათვის „ქართული დიალექტოლოგია“ (გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1989 წელი).

1995 წლის 19—20 მაისს ქ.თელავში გაიმართა არნ.ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტისა და თელავის ი.გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ერთობლივი სამეცნიერო სესია, მიძღვნილი ილია ჭავჭავაძისადმი. ეს იყო რიგით მეოთხე თემატური სამეცნიერო სესია, რომელსაც თელავში უმასპინძლა. წინა სესიები მიემდგნა იაკობ გოგებაშვილის, ვაჟა-ფშაველასა და გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებას.

ილია ჭავჭავაძის მოღვაწეობის თითქმის ყველა სფერო აისახა სამეცნიერო სესიაზე წარმოდგენილ მოხსენებებში. სულ წაკითხულ იქნა 25 მოხსენება. მოხსენებლები იყვნენ: თ.უთურგაძე, ზ.ჭუმბურიძე, კ.დანელია, ა.ჭინჭარაული, გ.გოგელაშვილი, ნ.ჯორბენაძე, ლ.შალვაშვილი, ი.ქეშიკაშვილი, რ.ჭიკაძე, გ.ცოცანიძე, ვ.ელანიძე, ნ.ქორთუა და სხვა.

მომავალი ერთობლივი სამეცნიერო სესია 1996 წლის მაისში გაიმართება; მიემდგნება აკაკი წერეთლის შემოქმედებას.

არნ.ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო-საატესტაციო საბჭოს სხდომებზე დისერტაციები დაიცვენ: ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად.

გრიგოლ იმნაიშვილმა თემაზე „ქართული სხვა დიალექტებსა და სამწერლობო ქართულთან შედარებით“.

შუშანა ფუტყარაძემ თემაზე „ქართული ენის სამხრულ-დასავლური დიალექტების თავისებურებანი ისტორიული ტაო-კლარჯეთის და შუპაჯირი ქართველების მეტყველების მიხედვით.“

ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად.

ნანა ლოლაძემ თემაზე „სტატისკურ ზმნათა ფორმობრივი და სემანტიკური კლასიფიკაციისათვის ქართველურ ენებში“.

ნინო ჭუმბურიძემ თემაზე „ქიქნებლობისა და უქიქნობის სახელები ქართულში“.

მაია კვიციანი თემაზე „ქიქის ტერმინოლოგიის სტრუქტურულ-სემანტიკური ანალიზი“.

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო-საატესტაციო საბჭოს სხდომებზე ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად დისერტაციები დაიცვენ:

სალომე ომაიძემ თემაზე „სიტყვათა სემანტიკური ჯგუფები და „შეუღლებულ-შეზამებანი“ თანამედროვე პოეზიის ენაში“.

ინგა სანიკიძემ თემაზე „ასპექტის კატეგორია ქართულში“.

1995 წლის 30—31 მაისსა და 1 ივნისს გაიმართა ბ.ჯორბენაძის საზოგადოების II სამეცნიერო კონფერენცია. მასში მონაწილეობა მიიღეს არნ.ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის, ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ა.წერეთლის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და ი.გოგებაშვილის სახელობის თელავის პედაგოგიური ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომლებმა. კონფერენციაზე წაკითხულ იქნა 44 მოხსენება ზოგადი ენათმეცნიერების, ქართული და მთის იბერიულ-კავკასიური ენების სტრუქტურისა და ისტორიის საკითხებზე. მოხსენებათა თეზისები დაიბეჭდა.

თქრამ...

მეცნიერები ვარაუდობენ, რომ ადამიანებს ლაპარაკის ენარი ზორხის ზომების გაღვივების შედეგად განუვითარვან, როცა „პომო ერექტუსი“ პომო საბინსად“ გადაიქცა დაახლოებით 45 ათასი წლის ინ ჩვენს ერამდე).

* * *

დღესდღეობით მსოფლიოში 5 000 ენასა და დიალექტზე ლაპარაკობენ. მარტო ნდოეთში მათი რიცხვი 45-ს აღწევს. ყველაზე მეტი

ადამიანი ლაპარაკობს ჩინური ენის მანდარინის დიალექტზე. 1989 წლის მონაცემებით მასზე საუბრობდა ჩინეთის მოსახლეობის 68%, რაც იმ დროისათვის 748 მილიონს აჭარბებდა.

ჩინურის შემდეგ მეორე ადგილზეა ინგლისური ენა, რომელიც ყველაზე მეტად გავრცელებული ენაა მსოფლიოში. დაახლოებით 330 მილიონი კაცი თელის მას თავის მშობლიურ ენად, ხოლო იმ ადამიანთა რიცხვი, რომელთათვისაც

იგი მეორე ან მესამე ენას წარმოადგენს, ორჯერ მეტია.

* * *

ლინგვისტების აზრით, შესასწავლად ყველაზე იოლი პავანური ენაა, მასში სულ 6 თანხმოვანია და 5 ხმოვანი. მათი წარმოქმდა არავითარ სირთულეს არ წარმოადგენს. პავანურად ყველაფერის გამოთქმა შეიძლება.

* * *

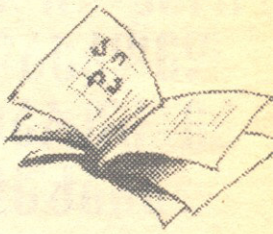
შვეიცარიის ქალაქ შტუ-

ტგარტში გამოსცეს გრამატიკული შეცდომებით სავსე სახელმძღვანელო. შეცდომები კეთილშობილური მიზნითაა დაშვებული. მონაფეხებმა უნდა აღმოაჩინონ და გაასწორონ ისინი. ამით სწავლების პროცესი უფრო საინტერესო და სახალისო გახდება.

ვინც ყველა შეცდომას აღმოაჩენს, უფლება აქვს, ნიგნის ავტორს ყველაზე დაბალი ნიშანი დაუწეროს და გაუგზავნოს მას გამოცემლობის ხარჯზე.

ენება

ენახე გოგო პატარა, თეთრი ქული ეხურა
 აივანზე შემომჭდარ პაწაწინა ბელურას,
 კოხტა ფრთები შვენიდა ბალში ლოკოკინას;
 მოეკიდა ზურგზე საკუთარი ბინა
 ყოყლოჩინა ყვინჩილას. ეკრა ოქროს დეწები
 კალმასხ. უკან დასდევდნენ ათასფერი თევზები
 მინდვრად ხარებს გოგო მიდენიდა წყნარად...
 უცნაური ლექსი დავამთავროთ, კმარა.

* * *

დავსვთ თავის ადგილზე წერტილი და მძიმე,
 წაიკითხეთ ხელახლა, აღარ გაიცინებთ.

* * *

ენახე გოგო პატარა, თეთრი ქული ეხურა.
 აივანზე შემომჭდარ პაწაწინა ბელურას
 კოხტა ფრთები შვენიდა,
 ბალში ლოკოკინას მოეკიდა ზურგზე საკუთარი ბინა,
 ყოყლოჩინა ყვინჩილას ეკრა ოქროს დეწები,
 კალმასხ უკან დასდევდნენ ათასფერი-თევზები;
 მინდვრად ხარებს გოგო მიდენიდა წყნარად...
 უკვე დროა, ლექსი დავამთავროთ, კმარა.

* * *

ჰოდა, არ დაიჭეროთ, თუ კი გითხრათ ვინმემ,
 არ არისო საჭირო წერტილი და მძიმე.

პახტანბ გობოლაშვილი

გალაქაქსიოთ კაგა ლოგად

მოდით, ვითამაშოთ. შევეჯიბროთ ერთმანეთს, ვის უკეთ ვიტყვით ქართული ენა. შევარჩიოთ ორი ერთნაირი შედგენილობის სიტყვა; ორივე სიტყვაში თანაბარი რაოდენობის თანხმოვნები და ხმოვნები უნდა იყოს. მათი თანამიმდევრობაც (ხმოვანი — თანხმოვანი — ხმოვანი — თანხმოვანი) უნდა იყოს ერთგვარი. მაგალითად: ქალი — კაცი. ერთ-ერთ მათგანში უნდა ვკვალთ თითო ბგერა, რომ ერთისაგან მივიღოთ მეორე:

ქალი — ქარი — კარი — კაცი.

ერთდროულად არ შეიძლება ორი ბგერის შეცვლა. შეიძლება ამოცანის ამოხსნის რამდენიმე გზა არსებობდეს:

ქალი — ქარი — ქერი — ქეცი — კეცი — კაცი.

თამაშში გამარჯვებული ის იქნება, ვინც უმოკლესი გზით შეძლებს ამოცანის ამოხსნას.

სასურველია, არ გამოვიყენოთ ადამიანის საკუთარი სახელები; სახელი ყოველთვის სახელობითი ბრუნვის ფორმით უნდა იყოს წარმოდგენილი.

მაშ, ასე, ვიწვევთ თამაშს.

გადააქციეთ: კატა — ლომად,

გოჭი — ღორად,

ბარი — თოხად.

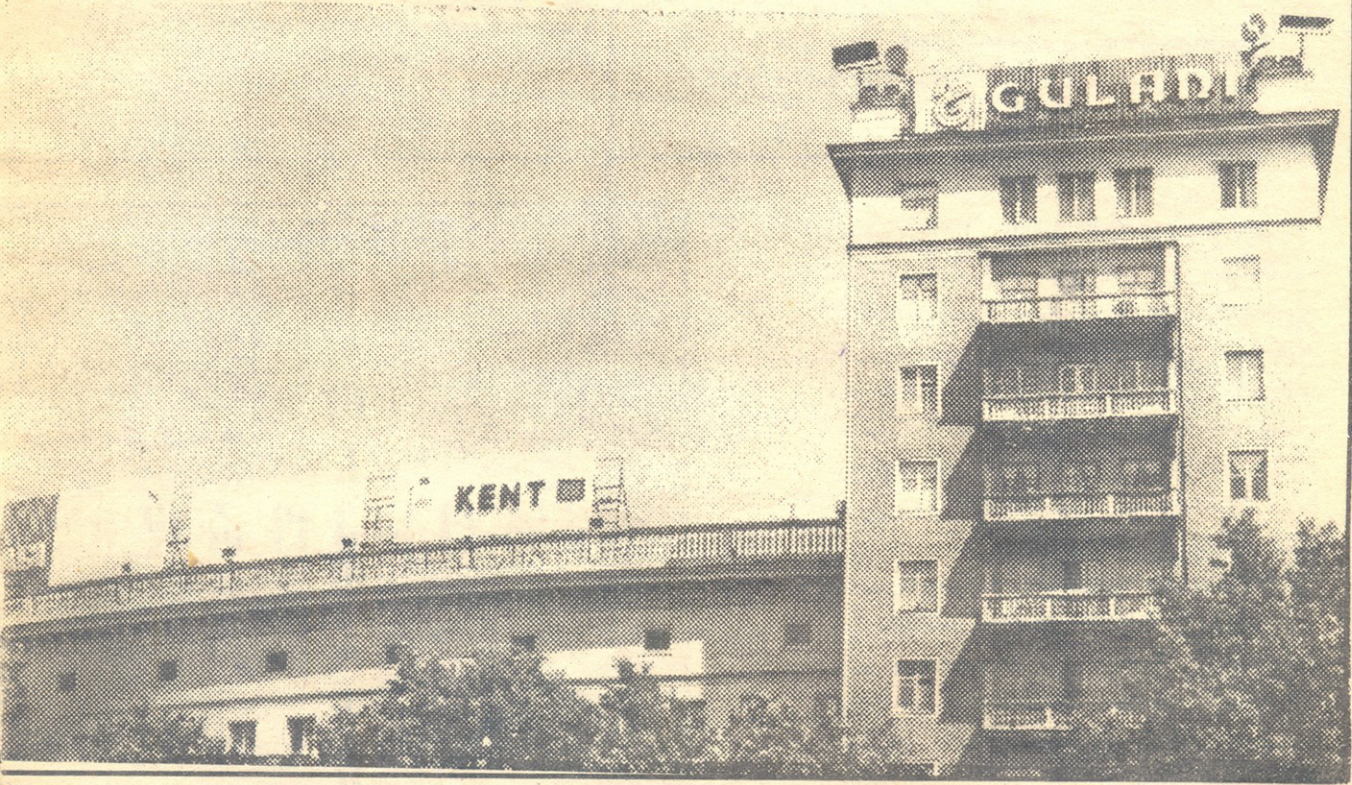
დანარჩენი თავად მოიფიქრეთ.

პორიზონტალურად: 1. რა ერქვა ოთარაანთ ქვრივის ქმარს? 3. რა საჭმელი უყვარდა ყველაზე მეტად ლუარსაბს? 4. პიმენებისა და საგალობლების კრებული; 6. სიმღერა, რომელმაც ქეთო დაუბრუნა თავის მშობლებს; 8. ჭკვიანის სინონიმი; 9. სახელი ქართველი მოღვაწისა, რომელმაც შეინახა და გადაარჩინა ქართველი ერის საუნჯე ემიგრაციაში.

ვერტიკალურად: 1. წამებული აბოს ზეწოდება; 2. ნაწარმოების დასასრული; 3. მონასტერი, რომელშიც ცხოვრობდა განდევნილი; 5. ლალის სინონიმი; 7. რომელი სიტყვაა გამოტოვებული აკაკის ლექსის ციტატაში: „მივდექ სარკმელს, გადვიხედე, ... მესხვაფერა“; 8. რა გვარი იყო ლუარსაბის მეუღლე დარეჯანი?

				10	7	3	ღ	მ	ი	ხ	27								
				3								3							
				ი								ი							
				ნ								ნ							
				ე								ე							
				ე								ე							
33	მ	ჭ	ბ	ა	შ	ო						4	ა	ღ	შ	ა	ი	რ	ნ
2																			
8																			
5																			
2																			
2																			
6	ა	3	ნ	ა	ნ	7						8	მ	ნ	ი	ა	ი	ი	
							ი												
							ე												
							შ												
							ა												
							ი												
							ი												
							ი												
							9	ქ	3	ო	ი	ე							

როელი ქვეყნის დედაქალაქია ამ სურათებზე ასახული?

გაზეთი „ბურჯი ეროვნებისა“
რეგისტრირებულია საქართველოს რესპუბლიკის ოსტიციის სამინისტროში, №1686.

მისამართი: ბ. ინგოროვას
ქ. №8.

ფასი 1000 მანეთის
შ.კ. კუპონებში.